

Turiny

1	LISABONA: Johno Coustoso paslaptys	9
2	NIEKUR: Keista Hiram Abifo mirtis	23
3	EDINBURGAS: Atminties menas	34
4	LONDONAS: Po tavernos „Žąsis ant grotelių“ iškaba	52
5	PARYŽIUS: Karas su Kristumi ir jo kultu; karas su karaliais ir visais jų sostais	88
6	NEAPOLIS: Šėlstanti liga	128
7	VAŠINGTONAS: Dorybių ložė	157
8	ČARLSTONAS: Šią paslaptinę ir nuostabią broliją sukūrė afrikiečiai	190
9	ROMA–PARYŽIUS: Nelabasis devynioliktame amžiuje	227
10	ALAHABADAS: Imperijos motininė ložė	250
11	HAMBURGAS: <i>De profundis</i>	289
12	ROMA: Nupiepusios vištos kepimas	294
13	MIUNCHENAS: Aludės strategija	307
14	SALAMANKA: Hienos ir sugulovės	326
15	NIUJORKAS: Auksinis Amerikos šimtmetis baigiasi	347
16	ARECAS: Žmogus, kuris galėjo būti lėlininku	373
17	Palikimas	408
	<i>Padėkos</i>	437
	<i>Literatūros sąrašas, trumpi komentarai ir citatos</i>	439
	<i>Apie autorių</i>	479

Londonas: **Po tavernos** **„Žąsis ant grotelių“ iškaba**

Vainiko kėlimo šventė

1708 metų spalio 26-ąją būrelis vyrų užsilipo ant viršutinės pakopos pastolių, juosusių Šv. Pauliaus katedros kupolą, ką tik aptaisytą puikiausiomis Derbišyro švino plokštėmis. Atgavę kvapą visi jie pelnytai galėjo grožėtis prieš akis atsivėrusiu vaizdu.

Tolumoje, anapus vakarinių katedros bokštų-dvynių atsiveriančiose apylinkėse, išdidžiai dunksojo Vindzoro pilis. Šiaurėje vyrai regėjo mišku apaugusias Hampstedo ir Haigeito kalvas. Nukreipę žvilgsnius į rytus, jie galėjo iki pat jūros sekti vingiuojančią Temzę ir matyti jos vandenyse knibždėte knibždant laivų ir baržų, gabenančių Bostono, Barbadoso ir Bengalijos turtus. Nors tokiam didžiuliame aukštyje aplinkines gatves, rodės, gaubė tyla, net ir čia į šnerves lindo Londonui įprastas suodžių ir dūmų dvokas. Ties užmiesčio laukų ir miesto pastatų riba – prie Pikadilio aikštės vakaruose ir Vaitčapelo rytuose – peizažą gerokai temdė deginamųjų anglių dūmai. Bet net ir pro žemai slenkančius juodus dūmų debesis galėjai matyti bažnyčių bokštus ir jų smailes. Žmonės juos pažinojo taip pat gerai, kaip ir savo vaikų veidus. Šv. Brigitos bažnyčių Laivyno gatvėje su grakščiomis, į viršų kylančiomis pagodomis. Cilindrą primenančią Šv. Mykolo bažnyčios varpinę Kreivojoje gatvėje su elegantiškai išlenktais skliautuotais kontraforsais. Su jokia kita nebuvo įmanoma supainioti Šv. Pauliaus prieplaukoje stūksojusios Šv. Benedikto bažnyčios ir jos raudonų plytų bokšto akmeniniais kampais, kurį puošė kuklus kupolas

ir viršutinis bokštelis atviromis sienomis. Kiekviena bažnyčia buvo nauja, išskirtinė ir kuo kilniausiai liudijo Dievo šlovę, ant pastolių susirinkusių vyrų gebėjimus ir visus tuos metus, kuriuos jie praleido atstatydami Londoną po 1666-aisiais jį nusiaubusio pragariško gaisro.

Taip, žvelgiant iš pietų, Šv. Pauliaus katedra ir Wreno suprojektuotos bažnyčios atrodė tais laikais, kai atsirado modernieji laisvieji masonai.

Seras Christopheris Wrenas gali būti laikomas šio atgimimo kelrodžiu, nes buvo katedros ir dar penkiasdešimt vienos miestą papuošusios bažnyčios vyriausiasis architektas. Tą dieną prie Šv. Pauliaus katedros pastolių buvo ir Wrenas. Tiesa, slegiamas septyniasdešimt šešerių nugyventų metų naštos, jis nė nemėgino lipti į viršų. Likęs apačioje jis laukė, kol jo sūnaus vedamas vyrų būrelis iškels vainiką, skelbiantį didžiųjų statybos darbų pabaigą: ši neilgai trunkančią, bet iškilmingą ceremoniją derėjo atlikti į katedros kupolą juosiantį viršutinį bokštelį įmūrijus paskutinį akmenį.

Padėjus paskutinį akmenį, visus apėmė suprantamas jausmas, kad katedros statybos baigtos. Tiesa, seras Christopheris Wrenas nebuvo pirmas architektas istorijoje, nuo pradžios iki galo prižiūrėjęs katedros statybų procesą. Su naujosios Šv. Pauliaus katedros istorija neatskiriamai susijusios net kelios šeimos, įskaitant ir Wrenus. Kai 1675-ųjų birželį buvo

paklotas pamatinis katedros akmuo, Wreno sūnui Christopheriui buvo vos keturi mėnesiai. Po trisdešimt trejų metų šis kūdikis tapo dešiniąja tėvo ranka ir jam buvo suteikta garbė vadovauti vainiko kėlimo ceremonijai. 1675-aisiais dedant pirmąjį pamato akmenį dalyvavo ir patikimiausias Wreno mūrininkų meistras Thomas Strongas. Šiam mirus, Strongo vietą tyliai ir ramiai užėmė jaunesnysis jo brolis Edwardas, kuris dabar dalyvavo vainiko kėlimo ceremonijoje. Be Edwardo Strongo, ten buvo ir jo sūnus, taip pat Edwardas, artimai bičiuliauęsis su Christopheriu Wrenu jaunesniu. Edwardas Strongas jaunesnysis sumūrijo didįjį išorinį bokštėlį, kurio statyba dabar, galima sakyti, buvo baigta.

Tačiau tą dieną ant pastolių, iškilusių virš katedros kupolo, užsilipusius vyrus vienijo ne tik priklausomybė tam tikrai giminei, ne tik draugystė ir pastangos, dėtos kelis dešimtmečius siekiant užsibrėžto tikslo. Wrenų giminės metraštyje kalbama apie būsimąsias kartas ir aiškiai parašyta, kad vainiko kėlimo ceremonijoje dalyvavę vyrai buvo broliai: „Aukščiausias, arba paskutinįjį, akmenį ant išorinio bokštelio viršaus padėjo prižiūrėtojo sūnus, Christopheris Wrenas, atsiųstas savo tėvo, matant puikiam amato meistruvi ponui Strongui, jo sūnui ir kitiems laisviesiems ir priimtiesiems mūrininkams, daugiausia dirbusiems statant šią katedrą.“ *Laisvieji ir priimtieji mūrininkai*. Strongai buvo „Priėmimo“ nariai. 1724 metais mirus Edwardui Strongui vyresniajam, viename savaitraštyje jis buvo įvardytas kaip „vienas iš seniausių Anglijos mūrininkų ir LAISVŪJŲ MASONŲ“. Po metų Strongo sūnus Edwardas jaunesnysis buvo paminėtas kaip Grinviče veikusios masonų ložės narys.

Christopheriai Wrenai – ir tėvas, ir sūnus – taip pat buvo priimtieji masonai. 1691-ųjų gegužės 18-ąją „Šv. Pauliaus katedroje vykusiame visuotiniame priimtųjų masonų brolijos suvažiavime“ seras Christopheris tapo „Priėmimo“ nariu ir „priimtuoju broliu“. Jam mirus, keli laikraščiai išspausdino jo atminimui pagerbti skirtus straipsnius, kuriuose jis vadinas laisvuoju masonu, vadinasi, ypač turint omenyje, kad šis didis vyras tikrai nebuvo amatininkas, seras Christopheris veikiausiai buvo „Priėmimo“ narys. Christopheris Wrenas jaunesnysis tikrai priklausė šiai brolijai, nes 1729-aisiais savo masonų ložėje tarnavo kaip meistro laipsnį turintis brolis.

Taip pat žinome, kad tarp meistrų, po Didžiojo gaisro padėjusių atstatyti Londoną, buvo ir daugiau priimtųjų masonų. Thomasas Wise'as (1618–1685) buvo mūrininkų meistras, turėjęs sutartį kai kuriems ankstyviesiems Šv. Pauliaus katedros darbams atlikti. Tikrai žinoma, kad pirminkavo 1682 metais vykusiam „Priėmimo“ susirinkimui. Johnas Thompsonas (?–1700) buvo priimtasis masonas ir net kelių Wreno projektuotų ir Londono centrinėje dalyje iškilusių bažnyčių, įskaitant Šv. Vedasto, Arkų Švč. Mergelės Marijos ir Visų Šventųjų, esančios Lombardo gatvėje, rangovas.

Kaip architektai, Wrenai akivaizdžiai simpatizavo statybininkams meistrams, sudariusiems „Priėmimo“ brolijos branduolį. Be Wrenų, į šią organizaciją buvo priimta ir kitų visuomenėje žinomų žmonių, niekaip nesusijusių su statybų pramone. 1708-aisiais, tais pačiais metais, kai ant Šv. Pauliaus katedros kupolo buvo iškeltas pabaigtuvių vainikas, vienas gyvenimo Londone metraštininkas „Priėmimą“ pavadino „daugybės kilmingųjų ir aukštuomenės vyrų brolija“.

Iš pradžių „Priėmimo“ brolija Londone veikė kaip Mūrininkų draugijos dalis, nors pastarosios organizacijos archyvuose, kuriuose seniausi išlikę dokumentai datuojami 1630-aisiais, apie „Priėmimą“ užuominų nedaug. Londono Mūrininkų draugija buvo viena iš vos kelių mūrininkų gildijų, įkurtų XIV amžiaus viduryje ir 1481 metais gavusių leidimą savo nariams vilkėti savo organizacijos uniformą. Bet, kitaip nei kitų amatų atstovų gildijos, Mūrininkų draugija buvo išskirtinai statybų versle besisukančiam elitui skirtas klubas, į kurį buvo priimami tik jo vadovų simpatijų nusipelnę meistrai. Narystė Londono „Priėmime“ buvo tik kvietinė. Be to, įstoti į šią broliją brangiai kainavo: įmokos buvo du kartus didesnės net ir už tikrai nemenką mokesį, kurį tekdavo pakloti stojant į Londono Mūrininkų draugiją. Vienas iš įtakingiausių ankstyvojo laisvųjų masonų laikotarpio istorikų „Priėmimą“ apibūdino kaip „elitinį Londono Mūrininkų draugijos padalinį“. XVII amžiaus pabaigoje „Priėmimas“ tapo savarankiška draugija.

Taigi Londone priimtieji masonai laikyti aukščiausios kategorijos elitu, ir Strongai, be jokios abejonės, jam priklausė. Edwardas vyresnysis iš savo tėvo, kuris taip pat buvo mūrininkas, paveldėjo dviejose grafys-

tėse veikusias akmens skaldyklas. Šalia pajamų, gautų iš šeimos valdytų akmens skaldyklų, Strongai neblogai uždirbdavo iš didžiulės vertės sutarčių, įpareigojusių juos rūpintis tam tikrų Šv. Pauliaus katedros ir Wreno projektuotų bažnyčių dalių statyba, taip pat surinkdami didelius statybininkų kolektyvus, kurių reikėjo tiems darbams atlikti. Be to, jie ėmėsi ir daug kitų prestižinių statybų projektų – tarp jų derėtų paminėti Karališkojo jūrų laivyno rezidenciją Grinviče ir Blenheimo rūmus, Churchillių giminės Oksfordšyro rezidenciją. Strongų kišenė buvo nepaprastai gili: kadangi vyriausybė nelabai skubėdavo laiku atsiskaityti su savo rangovais, Strongams neretai tekdavo iš savo lėšų mokėti atlyginimus darbininkams ir pirkti reikalingas statybines medžiagas. Kartą jie net paskolino pinigų vyriausybei, kad nesustotų Šv. Pauliaus katedros statybos. Be to, Edwardas Strongas vyresnysis spekuliovo nekilnojamuoju turtu, o mirdamas testamentu paliko sūnui daug namų kaimiškose vietovėse. Trumpai tariant, Strongai nė iš tolo neprimena kuklių viduramžiais gyvenusių amatininkų, apie kuriuos kalbama legendoje apie masonų kilmę. Ir jie, ir kiti „Priėmimo“ nariai susikrovė didžiulius turtus iš valstybės išde buvusių lėšų, kurios po Didžiojo gaisro buvo naudojamos Anglijos sostinei atstatyti.

Vainiko iškėlimas ant Šv. Pauliaus katedros kupolo skelbė, kad Londono centras netrukus bus atstatytas ir... kad baigiasi šiems darbams skirti pinigai. Didžioji šių lėšų dalis buvo surenkama iš anglių ir kitų mokesčių, o būtent deginamų anglių dūmai užstojo nuo Šv. Pauliaus katedros kupolo atsivėrantį vaizdą. 1716 metų rugsėjį baigėsi trijų vyriausybės nustatytų rinkliavų už anglis terminas, o kitų metų pradžioje išseko ir statyboms numatytas biudžetas. Londono atstatymas buvo baigtas.

Londono „Priėmimo“ brolija buvo išskirtinė ir prestižinė, bet visuomenėje mažai žinoma. Didžiųjų Londono statybų pabaiga paskatino įvykius, dėl kurių ji tapo garsiausia slaptąja draugija pasaulyje.

Seras Christopheris Wrenas buvo ne tik genijus, bet, jei tikėsime amžininkų liudijimais, labai malonus žmogus. Jis buvo švelnaus būdo, ištikimas savo draugams, atsidavęs savo profesijai ir nė trupučio nesusitepęs korupcija – XVIII amžiuje Anglijoje šią savybę turintis žmogus beveik prilygo

šventajam. Šių faktų su kaupu pakanka, kad galėtume vaizduoti jį kaip laisvųjų masonų idealų įsikūnijimą. Tačiau Wrenas buvo vyresnio amžiaus ir savo gyvenimo tikslą pasiekęs žmogus, tad tapo viliojančiu politiniu taikiniu. 1718 metų balandžio mėnesį jis buvo atleistas iš karaliaus matininko posto, nors tai tebuvo garbės pareigos, atitekusios jam kaip įvertinimas už viso gyvenimo nuopelnus ir nedavusios jokios materialinės naudos. Šiame poste Christopherį Wreną pakeitė politinis karjeristas, netrukus ėmęs kerštauti, apkaltinęs savo pirmtaką lėšų pasisavinimu ir iškėlęs jam bylą.

Wreno problema buvo ne vien ta, kad baigėsi už anglis surinkti mokesčiai – staiga, ir tai buvo dar blogiau, jis atsidūrė netinkamoje didžiosios to meto politinės takoskyros pusėje. XVII amžiuje ir XVIII amžiaus pradžioje esminiai britų istorijos klausimai buvo religija ir parlamento bei monarcho santykiai – tai patvirtino ir 1688–1689 metais vykusį vadinamoji Šlovingoji revoliucija. Stiuartų dinastijai priklausęs Jokūbas II su savo katalike žmona susilaukė sosto įpėdinio kataliko. Be to, jis svajojo nukopijuoti ir perkelti į Didžiąją Britaniją katalikiškoje Europoje įsigalėjusį absoliutizmą, kuriam esant karalius turėjo neribotą, Dievo jam suteiktą valdžią. Taigi per Šlovingąją revoliuciją tie, kam katalikybė ir absoliutizmas buvo nepriimtini, pašalino iš sosto karalių Jokūbą II ir pasodino į jį nuverstoją protestantę dukterį Mariją ir jos protestantą olandą vyrą Villiamą. Visi vėliau valdę karaliai ir karalienės, prieš užimdami sostą, privalėjo gauti Lordų Rūmų ir Bendruomenių Rūmų sutikimą, suteikiantį jiems teisę užsiimti įstatymų leidyba. Tačiau net ir po Šlovingosios revoliucijos visuomenėje buvo aptarinėjamos vis tos pačios temos ir ši diskusija netrukus virto kova tarp torių ir vigų.

Toriai buvo monarchijos ir Anglikonų bažnyčios šalininkai. Jų konservatizmas ilgainiui įgavo bruožų, palankių katalikybei ir jakobitizmui, – tai patvirtina ir torių užmojis grąžinti į sostą per Šlovingąją revoliuciją nuverstoją karaliaus Jokūbo II kataliką įpėdinį. Per kelis dešimtmečius po Šlovingosios revoliucijos kilo nemažai jakobitų sukilimų.

Kitaip nei toriai, vigai rėmė monarchiją, priklausomą nuo parlamento kontrolės, ir pritarė protestanto karaliaus valdomos anglikoniškos valstybės puoselėtiems religinės tolerancijos principams.

1714 metais karalienė Ona mirė nepalikusi įpėdinio ir šių dviejų partijų kova pasiekė kritinę ribą. Karalienė Ona buvo Stiuartų dinastijos atstovė, išpažinusi konservatyviąją anglikonų religiją ir simpatizavusi torių politikai. Vienintelis tinkamas jos įpėdinis protestantas buvo Jurgis, Vokietijoje gyvenęs Hanoverio kurfiurstas, liuteronas ir tikras liberalas. Kurfiurstui užėmus Anglijos sostą, tapus karaliumi Jurgiu I ir pradėjus Hanoverio dinastiją, vigai ėmė įžūliai gviėštis valdžios. Jie pašalino torius iš visų įtakingų visuomeninės tarnybos, profesinių draugijų, ginkluotųjų pajėgų, universitetų ir Bažnyčios postų. Seras Christopheris Wrenas sulaukė puolimo, nes buvo žinomas toris: jo giminė Stiuartų dinastijai buvo lojali dar tais laikais, kai, prieš kylant pilietiniams karams, jo tėvas tarnavo karaliui Karoliui I. Pareigas, iš kurių Wrenas buvo pašalintas, užėmė vigas. Po metų Wrenui pateikti kaltinimai buvo atmesti, o jo vietą užėmęs veikėjas atleistas dėl kompetencijos stokos ir korupcijos. Vis dėlto buvo visiškai aišku, kad didysis architektas yra labai pažeidžiamas.

Šis dramatiškas torių ir vigų valdžios pusiausvyros pokytis ir gaisro nusiaubto Londono atstatymo darbų pabaiga suardė torių puoselėtus ryšius, per pastaruosius penkiasdešimt metų padėjusius Londono „Priėmimui“ priklausiusiems rangovams susikrauti pasakiškus turtus. Dabar valdžios vairą perėmė vigai, pertvarę „Priėmimo“ broliją ir joje sukūrę sau naujingus, pažintimis grįstus ryšius.

Dr. Desaguliersas

Taverna „Žąsis ant grotelių“ buvo įsikūrusi Šv. Pauliaus Katedros Šventoriaus gatvėje, ėjusioje palei pietinę didžiosios katedros sieną. Dar gerokai prieš Didįjį gaisrą toje gatvėje veikusios tavernos ir knygynai buvo Londono kultūrinio gyvenimo centras. Taverną „Žąsis ant grotelių“ galima laikyti ypatingu laisvųjų ir priimtųjų masonų traukos centru. Tai patvirtinančių rašytinių šaltinių kol kas nerasta, bet labai tikėtina, kad būtent šioje užėigoje 1691 metais į broliją buvo priimtas seras Christopheris Wrenas.

1717 metų birželio 24-ąją, Šv. Jono Krikštytojo dieną, tavernoje „Žąsis ant grotelių“ susirinko vyrai iš keturių savarankiškų masonų ložių.